

VÁLASZ VÓKÓ GYÖRGY BÍRÁLATÁRA

Mindenekelőtt köszönöm Vókó György professzor gondos és alapos – az átfogóbb kérdésekre és a kisebb részletekre egyaránt rávilágító – véleményét, a tevékenységemet méltató szavait, valamint a dolgozat nyilvános vitára bocsátására tett javaslatát.

A megfogalmazott felvetésekre, kérdésekre a következőkben a bírálat felépítését követve válaszolok.

I. rész

Először is, nem vonakodom elismerni az értekezés címére vonatkozó bíráló megjegyzés jogosságát. Ahogyan azt Herke Csongor opponensi véleményére adott válaszómban is említtem, mentségemre pusztán annyi szolgál, hogy a címválasztáskor az a szempont vezérelt, hogy megjelenítsem az értekezésben tárgyalt valamennyi, egymáshoz nem magától értetődően kapcsolódó témakört. A közvetlen kollégáim a tanúk arra, hogy milyen gyötrelmes volt az a folyamat, amelynek során a jelenlegi cím (és alcím) kialakult; illetve bizonyára derűtséget keltene, ha felidéznék néhány korábbi – még a jelenleginél is hosszabb és bonyolultabb – címváltozatot.

II. rész

7. pont

Bírálok a II. rész 7. pontjában kifejezésre juttatja, hogy szívesen megismerné a személyes véleményemet a börtönprivatizáció témájával kapcsolatban, ezért a következőkben néhány pontban megkísérlem összefoglalni azt.

– A közhatalmi feladatok, így a büntetés-végrehajtás kiszervezésének léptéke és módja összetett közpolitikai kérdést jelent; az alternatívák közötti választáshoz viszont végső soron politikai döntésre van szükség, amelyben a választási kampány és a pártok programjai játszanak döntő szerepet; a tudomány, illetve a szakértői közösség szerepe pedig a különböző alternatívák bemutatására korlátozódik.

– Egyetértve bírálómmal, én sem állítom azt, hogy pusztán költséghatékonysági szempontok alapján lehetne dönteni ebben a kérdéskörben, még akkor sem, ha az alkotmányos jogok tiszteletben tartását adótnak vesszük a büntetés-végrehajtási feladatok ellátása során. Viszont úgy tapasztalatom, hogy a büntetőpolitika alakulását a társadalmi igazságosságról vallott – változó – nézetek mellett nem ritkán költségvetési szempontok is befolyásolják. Az Egyesült Államok példája azt mutatja, hogy a költségek kérdése két irányból is befolyásolhatja a büntetőpolitika irányát. Az egyik ilyen eset az, amikor egy állami szerv, egy civil jogvédő szervezet vagy a bíróság által megfogalmazott szervezetműködtetési kritika közvetett vagy közvetlen módon reformkényszert teremt. Ez történt például Kaliforniában: az utóbbi évtizedekben perek tucatja indult az állam ellen a börtönök túlszűfolttsága miatt. 2011-ben a szövetségi Legfelső Bíróság¹ kimondta, hogy a kapacitás közel dupláját elérő túlszűfolttság a

---

¹ Brown v. Plata, 131 S. Ct. 1910, 1923 (2011).

büntetés-végrehajtásban olyan mértékben veszélyezteti az elítéltek egészségét és biztonságát, hogy az alkotmányellenesnek tekinthető, és ezzel egyidejűleg elrendelte, hogy 2013 végéig több tízezerrel csökkentsék a bebörtönözöttek számát. A bíróság döntése ugyanakkor nem légius térben született, és ez a második szempont: az utóbbi két évtizedben az országosan csökkenő bűnözési mutatóknak köszönhetően, valamint a szűkülő költségvetési forrásokkal összefüggésben erősen megváltozott a közvélemény is. Az Egyesült Államokban a polgárok egyre erősebb szkepszissel szemlélik az ultraszigorú büntetőpolitikát, nem kis részben a börtönfenntartás költségei miatt. Egy 2012-es felmérés szerint a lakosság közel fele szerint túl sokan vannak börtönben, és 80%-uk támogatná a fogva tartás idejének csökkentését nem erőszakos bűncselekmények elkövetői esetében.⁴ 2012 novemberében Kalifornia államban a választópolgárok elsőpró többsége támogatta azt a népszavazási kezdeményezést, amely eltörölte a „három csapás”-elv alkalmazását a nem erőszakos bűncselekményekre vonatkozóan (korábban sokakat úgy ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre, hogy a harmadik elkövetett cselekmény csak kisebb vétség volt – például egy pár munkavédelmi kesztyű ellopása).⁵ Elemzők szerint a kemény büntetőpolitika nem kifizetődő választási program: az amerikai polgárok szívesebben veszik, ha az adódollárjaikat az oktatás vagy az egészségügyi ellátórendszer fejlesztésére fordítják, mint ha újabb börtönöket építenének. A lakosság körében erősödik az a vélemény, hogy a próbaidő és a feltételes szabadság feltételeinek megsértői esetében inkább a társadalomba való visszailleszkedést segítő intézkedésekre lenne szükség, nem pedig bebörtönzésre. Az elmúlt két évben a gazdasági visszaeséssel összefüggésben 17 amerikai állam hajtott végre vagy vett tervbe radikális börtönmérsékléssel csökkentést; figyelemre méltó, hogy ezek között vannak olyan konzervatív, illetve kemény büntetőpolitikát követő államok, mint Texas vagy Arkansas. 2013 augusztusában Eric Holder legfőbb ügyész (és igazságügyi miniszter) kinyilvánította, hogy a kábítószerrel való visszaélés enyhébb eseteiben alapvetően új elveket kell bevezetni a szövetségi büntetőpolitikában; megállapítva, hogy a szegénység, a bűnelkövetés és a bebörtönzés ördögi kört alkot, ami kilátástalan helyzetbe hoz sok közösséget.⁶ Amíg korábban ez a megközelítés a bűnözéssel szembeni megengedhetetlen puhányságnak minősült volna, most nem követte a kijelentést ilyen irányú politikai támadás. Joan Petersilia, a Stanford Egyetem professzora szerint az amerikai közvélemény felismerte, hogy a tömegek bebörtönzése nem eredményez nagyobb közbiztonságot, és véleménye szerint példa nélküli az, hogy egy költségvetési megszorítás mennyire mélyen ható változásokat eredményezett a büntetőpolitika társadalmi megítélésében.⁸

– Vóko professzor értékes, tágabb összefüggésekre utaló megjegyzést tesz a bűnözés-bűnüldözés-büntetés költségeinek egybevetésére, illetve annak nehézségeire vonatkozóan. Ehhez kapcsolódóan utalnék egy ironikus fejleményre az etnikai profilalkotással szembeni fellépés terén. Amint azt az értekezésben részletesen kifejtem, az egyik fontos érv az etnikai profilalkotással szemben a költséghatékonyságának hiánya: azaz a sok hamis pozitív és hamis negatív igazoltatás miatt az igazoltató rendőrök csak vesztegetik az idejüket, illetve ezáltal az

---

⁴ Smarter Sentencing, *The New York Times*, August 13, 2013.

⁵ California's Continuing Prison Crisis, *The New York Times*, August 10, 2013.

⁶ Sari Horowitz: Holder seeks to avert mandatory minimum sentences for some low-level drug offenders, *The Washington Post*, August 12, 2013.

⁸ Erica Goode: U.S Prison Populations Decline, Reflecting New Approach to Crime, *The New York Times*, July 25, 2013.

adófizetők pénzét. Egy közelmúltban a New York Times-ban megjelent elemzés⁹ viszont azt veti fel, hogy az etnikai profilalkotás elleni fellépésnek sem jelentéktelenek a költségei. A szerző – John F. Timoney, volt miami és philadelphiai rendőr-főkapitány, aki korábban a New York-i rendőrségnél is dolgozott több magas beosztásban – egy 2013 augusztusi amerikai szövetségi bírósági döntést¹⁰ vizsgál, amely alkotmányellenesnek (faji-etnikai alapon elfogultnak) találta a New York-i rendőrség igazoltatási gyakorlatát, és egy, az igazoltatási gyakorlatot felügyelő független testület felállításáról, kötelező képzésekről és lakossági fórumokról, valamint esetenként és az intézkedések során viselendő kameráról rendelkezett. Timoney körültekintően és részletesen elemzi az ítélet költségvonzatait – a közvetlen költségeken túl például a képzéseken részt vevő rendőrök helyettesítési költségeit – és összességében több tízmillió dollárral számol az elkövetkező évtizedre vonatkozóan.

8.

Megköszönöm és elfogadom Vóko professzor azon (a II. rész 8. pontjában tett) megjegyzését, amely szerint a rendészeti szervek működésének biztosíték- és garanciarendszerének, valamint a vonatkozó nemzetközi és a társadalmi ellenőrzés rendszereinek bemutatása teljesebbé tette volna a dolgot – bár erre a dolgot terjedelmi korlátai, sajnos, nem adtak módot. Jövőbeli kutatásaimhoz azonban fontos és hasznos szempontot ad a felvetés.

9.

Köszönettel elfogadom a szakirodalomra vonatkozó megjegyzést, amelyet bírálom a vélemény II. részének 9. pontjában fogalmazott meg, rávilágítva arra, hogy elsősorban az amerikai irodalom alapján fogalmaztam meg az állami feladatok privatizálásával kapcsolatos aktuális kérdéseket, noha néhány európai (pl. német, francia, magyar) tanulmány kritikai feldolgozása teljesebbé tehetné volna a képet. Ismételten arra tudok hivatkozni, hogy jelen disszertáció keretei között a mintegy félezer szakirodalmi hivatkozást tartalmazó listát már nem állt módomban tovább bővíteni; de az iránymutatást figyelembe veszem a jövőbeni kutatásaim során.

10.

Vóko professzor a II. rész 10. pontjában a következőképpen foglalja össze az értekezésem egyik fontos következtetését: „*Pap András László úgy mutatja, hogy az amerikai eredetű etnikai profilalkotás a rendészeti gyakorlat egyik állatorvosi lova, amely különösen bűnmegelőzési célok érdekében alkalmazva szinte teljesen hatástalan, viszont a hátrányos megkülönböztetés szolgálatába szegődik ideológiai és gyakorlati tekintetben egyaránt.*” Ezzel kapcsolatban, kiegészítésként szeretném felidézni azt a hazai vitát, amely az elmúlt évben a Belügyminisztérium és néhány jogvédő szervezet között zajlott, egy kifejezetten roma fiatalokat célzó bűnmegelőzési program kapcsán, amely a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia végrehajtási tervében szerepelt, és „*az iskolarendszerben nem elérhető cigány gyerekek és fiatalok jogkövető magatartási kultúrájának erősítésére*” törekedtek volna általa. Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért szerint a kezdeményezés ebben a formában megbélyegezte volna a roma gyermekeket, ugyanis azt sugallta, hogy csak a roma származású gyermekek magatartásával van probléma. Többszörös „jegyzékváltást” követően a Belügyminisztérium megváltoztatta a veszélyeztetett fiatalok célcsoportjainak meghatározását, és közleményben nyilvánította ki, hogy „*bár*

⁹ Lásd: John F. Timoney: The Real Costs of Policing the Police, *The New York Times*, August 14, 2013.

¹⁰ Floyd, et al. v. City of New York, 08-cv-1034 (SAS).

¹² Lásd: “A Belügyminisztérium felülvizsgálta a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia Intézkedési Tervét – Közlemény”, 2012. május 3., <http://www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/hirek/a-belugyminiszterium-felulvizsgalta-a-nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia-intezkedesi-tervet-kozlemeny>

vannak veszélyeztetett csoportok, közösségek, ahol a gyermekek fokozottan vannak kitéve a bűnözés hatásainak, ezt meghatározni azonban etnikai alapon nem lehet”.¹²

12.

Bírálom a II. rész 12. pontjában a „multikulturalizmus sötét oldalára” vonatkozóan tesz gondolatébresztő tesz megjegyzéseket. Ehhez kapcsolódóan fontosnak tartom megjegyezni a következőket:

– A többségtől eltérő kulturális közösségek igényeinek figyelembe vétele nem csak a multikulturalizmus modelljét követő államok számára követendő példa. Will Kymlicka¹³ kanadai politikai filozófus a kisebbségi csoportok részéről mutatkozó igényeket két csoportra osztja: egyfelől a „külső védelem”, másfelől a „belső korlátozások” irántiakra. Az előbbi követelések célja, hogy a többségi társadalom kéretlen beavatkozásától, a kisebbséget érintő hátrányos – politikai vagy gazdasági – döntéseivel szemben védelmet kapjon a közösség; a második csoportba tartozó igények pedig – a közösség összetartása és belső rendje érdekében azt célozzák, hogy a közösség tagjai ne távolodjanak a hagyományos életformától és értékektől.¹⁴ Az utóbbiakat nevezi Kymlicka „belső korlátozás” iránti igényeknek, mivel a közösségi kultúra védelmének érdekében adott esetben a közösség (bizonyos) tagjainak jogkorlátozását eredményezi.¹⁵ A kollektív jogok kritikusaiknak ez az egyik legfontosabb érve: aggályosnak találják, hogy a kisebbségi közösségek a csoportösszetartás nevében arra törekedhetnek, hogy az államhatalom segítségével korlátozzák tagjaik szabadságát. A leggyakrabban a teokratikus, és egyúttal erőteljesen patriarchális kultúrákat hozzák fel példaként, amelyekben a vallásos ortodoxiát súlyos – főként a nőket érintő – jogsértő szabályokkal és szokásokkal együtt ismeri el az államhatalom.¹⁶ Az ezredfordulót követő évtizedben ezt a kérdéskört jelentős társadalomtudományi érdeklődés kísérte,¹⁷ és a tudományos közvéleményben egyre inkább tudatosult, hogy a kisebbségi csoportok kulturális integritásának védelmét szolgáló, jó szándékú intézkedések hátrányos következményekkel járhatnak a csoport kiszolgáltatott, sérülékeny helyzetű tagjai (főként a nők és gyermekek) számára.

¹³ Will Kymlicka: *Multicultural Citizenship*, Oxford, Clarendon Press, 1995, 2, 30.

¹⁴ Will Kymlicka a „belső megszorítások” (‘internal restrictions’) és a „külső védelem” (‘external protection’) fogalmakat használja.

¹⁵ Bővebben lásd Pogonyi Szabolcs: Multikulturalizmus, emberi jogok, integráció, *Fundamentum* 2011/1, valamint Salat Levente: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2001.

¹⁶ Salat Levente: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2001, 121.

¹⁷ Lásd pl. Ayelet Shachar: *Multicultural Jurisdictions: Cultural Differences and Women’s Rights*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, Seyla Benhabib, *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton, Princeton University Press, 2002, Anne Phillips: *Multiculturalism without Culture*, Princeton, Princeton University Press, 2007.

¹⁹ Bhikhu Parekh egy tizenkét elemből álló listát állított össze azokról a kisebbségi, illetve migráns közösségek által gyakorolt hagyományokról, amelyek a legtöbb politikai-közéleti vitát váltják ki a nyugati társadalmakban: 1) nőinémiszerv-csonkítás, 2) poligámia; 3) muzulmán és zsidó rítus szerinti állatleölés, 4) szülők által megszervezett, illetve kényszerházasságok; 5) közeli rokonok közötti házasságok (pl. muzulmánoknál megengedett az első fokú unokatestvérek közötti házasság, zsidóknál pedig a nagybáty és unokahúg közötti házasság); 6) gyermekek arcának vagy egyéb testrészének rituális megsebzése, beavatási szertartás részeként (afrikai közösségeknél); 7) iskolás korú lányok távol tartása a fürdőruha-viseléssel, illetve a test nagy részét szabadon hagyó öltözködés viselésével járó sporttevékenységektől; 8) diáklányok fejkendő-, illetve hijab-viselése, 9) szikh vallású férfiak turbánviseléshez való ragaszkodása bukósisak vagy munkavédelmi sisak viselése helyett; 10) tanköteles korú gyermekek iskoláztatásának idő előtti befejezése (vagy teljes megtagadása) amish vallású csoportok, illetve egyes roma közösségek esetében; 11) hindu temetkezési szokások (holttestek máglyán való elégetése, vízbe vetése stb.); 12) a közösséghez tartozó nők alávett helyzetben tartása, lehetőségeik korlátozása

– A multikulturális társadalmak kontextusában szokás úgynevezett „káros hagyományok”-ról beszélni:¹⁹ egyes kisebbségi közösségek olyan kulturális szokásairól és szabályairól van szó, amelyek valamilyen módon sértik az emberi jogi normákat, az alapvető jogokat, a többségi/befogadó társadalom politikai értékeit vagy jogszabályait. Vókó professzor is említi az egyik „káros hagyományt”, a nőinemizerv-csonkítás szokását, amely a migráns közösségek révén kontinensünkön is jelen lévő probléma: a becslések szerint jelenleg mintegy félmillió nőt és leánygyermeket érint, illetve fenyeget az Európai Unió országaiban. A nőinemizerv-csonkítás elleni komplex fellépés figyelemre méltó példája az Amnesty International írországi szervezete által kezdeményezett²⁰ kampány, amelynek egyik fő célja a célzott és hatékony büntetőjogi fellépés kereteinek megteremtése Európában. De emellett együttműködést szorgalmaz a menekültügyi hatóságokkal is; többek között annak érdekében, hogy a menedékkérő családok felvilágosítást kapjanak arról, hogy a leánygyermek nemiszervének megcsonkít(tat)ása – ami bizonyos közösségekben a felelősségteljes szülők feladatai közé tartozik – Európában súlyos bűncselekmény, és az arra való előkészület is a szülői felügyeleti jogok felfüggesztéséhez vezethet. A kampány lobbicéljai között szerepel az is, hogy az európai országok nemzetközi fejlesztésre szánt forrásaik egy részét fordítsák felvilágosító programokra azokban az (elsősorban afrikai) országokban, ahonnan a nőinemizerv-csonkítás hagyományát gyakorló migráns közösségek tagjai Európába érkeznek. Ez utóbbi törekvés azért is jelentős, mert feltételezhetően hatékonyabbak lennének az európai migráns közösségeket célzó megelőzési törekvések, ha párhuzamosan a származási országban is visszaszorulna ez a káros hagyomány.

– Megemlíteném a kérdéskör kapcsán az a hipotézis is, hogy a „káros hagyományok”, illetve a kisebbségi közösségekben belüli elnyomó rendszerek fennmaradásához hozzájárulhat a külső környezet (a többségi társadalom) ellenségessége is, mivel a kirekesztettségben élő közösségek részéről különösen erős igény jelentkezhet a csoport összetartására, ezáltal a csoporttagok kontrollálására, korlátozására.

III. rész

– Köszönettel vettem – és természetesen elfogadom – bírálóm által (a III. részben) felsorolt észrevételeket a szövegben előforduló szerkesztési hibákra és hivatkozási hiányosságokra vonatkozóan.

– Megszívvelem bírálóm (szintén a III. részben megfogalmazott) tanácsát az idegen – főleg latin és angol – kifejezések esetenként indokolatlan használatával kapcsolatban. Valóban

---

általánosságban. – Lásd: Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Cambridge, Harvard University Press, 2002. 264–265.

²⁰ Lásd: Sáfrány Réka – Balogh Lídia: Az európai unió és a nőinemizerv-csonkítás elleni küzdelem; *Föld-Rész*, 2011/ 2-4. szám, 85–97.

figyelembe kell vennem, hogy a túl sok idegen kifejezés – szándékomtól függetlenül – elidegenítheti, illetve méltánytalanul megterhelheti az olvasóimat. Hozzá kell tennem, hogy néhány esetben az adott fogalomra nincs megfelelő, csereszavatos magyar szó: erre talán a legmeggyőzőbb példa az értekezésben gyakran szereplő „privacy” kifejezés, de említhető akár a “rasszizmus” kifejezés, amelynek nem minden helyzetben pontos megfelelője a “fajgyűlölet”, hiszen létezik a rasszizmusnak úgynevezett “jóindulatú” formája is.

Végezetül ismételten köszönöm Vókó professzornak a megtisztelő alaposággal megírt, támogató és elfogadó bírálatát – benne az értékes észrevételeket és hasznos megjegyzéseket –, valamint köszönöm a dolgozat elfogadására tett javaslatát is.

Budapest, 2013. augusztus 30.

Pap András László sk.